

RAZGOVOR S ANKICOM ČAKARDIĆ*

Razgovor vodila
MATIJA VIGATO

VIGATO: U svojoj knjizi *Sablasi tranzicije. Socijalna historija kapitalizma* govorite o tranziciji iz feudalizma u kapitalizam, objašnjavajući specifičnost nastanka agrarnog kapitalizma u novovjekovnoj Engleskoj te analizirajući ga u feminističkom i marksističkom ključu. Takvo kontekstualiziranje kapitalizma, ali i patrijarhata, pomaže nam, kako kažete, zamišljati i planirati njihove alternative. Po Vašem mišljenju, kakve alternative možemo očekivati i kada? Kako izgleda ona idealna?¹

ČAKARDIĆ: Kada me netko upita što vidim kao ključni problem modernog čovjeka u društveno-političkom smislu, dakle, u posljednjih petstotinjak godina, gotovo sve moje analize, istraživanja, odgovori, popratne teorijske tjeskobe i nevolje bez okolišanja vode k jednom smjeru – kapitalistički način proizvodnje. *Sablasi tranzicije* predstavljaju zbir mojih dugogodišnjih istraživačkih napora, brojnih neprospavanih noći i mnogobrojnih polemika s mnogima i sa samom sobom o tome što je kapitalizam, kada je nastao i koji su mu izvori. Za mene su filozofija i društveno-humanistička teorija najmoćniji alati koji nam stoje na raspolaganju za bolje razumijevanje svijeta, njegovih kriza i kontradikcija. Kako bismo mijenjali društvene odnose nabolje, prije svega moramo razumjeti kako oni funkcioniraju. U tome se, po mome sudu, metoda historijskog materijalizma razlikuje od drugih filozofskih metoda – nakon što nam omogućući eksplanatornu dimenziju društveno-političkih problema (dakle, ne samo deskriptivnu), tada nas gura i u smjeru njihova razrješenja i ukidanja, akcije i angažiranosti. Na tom tragu, alternativa kapitalizmu dugoročno i „idealno“ mora biti antikapitalistička, antifashiistička i egalitarna (u smislu npr. rodne i rasne jednakosti). Ako već ne može odmah

* Ankica Čakardić diplomirala je filozofiju i kroatistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je i doktorirala 2008. g. na temi "Moderna-politika i ne-čovjek". Od 2007. do 2010. g. predavala je na Odsjeku za kulturalne studije Filozofskog fakulteta u Rijeci, gdje je bila i predstojnica Katedre za kulturalnu teoriju i diskursne studije. Od 2010. zaposlena je na Odsjeku za filozofiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, trenutno u statusu izvanredne profesorice i predstojnice Katedre za socijalnu filozofiju. Autorica je knjiga *Sablasi tranzicije: socijalna historija kapitalizma, Ustajte, prezrene na svijetu: tri eseja o Rosi Luxemburg* (izdana i na engleskom jeziku), a u tisku joj je i monografija *Pobunjeni um: eseji iz radikalne filozofije*. Članica je uredništva sabranih djela Rose Luxemburg pri izdavačkoj kući Verso (London/New York). U svojim brojnim znanstvenim i publicističkim radovima, izlaganjima i predavanjima razvija poseban interes za socijalnu filozofiju, marksizam, intelektualnu historiju, luksemburgijansku i feminističku kritiku političke ekonomije. Urednica je nekolicine knjiga posvećenih feminizmu te glasi kao jedna od naših najznačajnijih feminističkih autorica.

nastupiti tako revolucionarni obrat društvenih odnosa, kratkoročna alternativa kapitalizmu mora biti socijalno, klasno i rodno osjetljiva, ekološki održiva i u cijelosti usmjerena na očuvanje javnih dobara i zajedničkih infrastrukturnih resursa.

VIGATO: Brojne publikacije i izlaganja posvetili ste proučavanju Rose Luxemburg, posebice formiranju tzv. „luksemburgijanskog feminizma”. Uz to, dio ste uredništva izdanja *The Collective Works of Rosa Luxemburg* pri izdavačkoj kući Verso koje nastoji učiniti dostupnima njene brojne dosad nedostupne naslove. Nadalje, prošle godine izdali ste i svoju knjigu *Ustajte, prezrene na svijetu. Tri eseja o Rosi Luxemburg*. Čime Vas je Rosa Luxemburg osvojila te zašto je i danas možemo smatrati relevantnom?

ČAKARDIĆ: Presretna sam da je knjižica koju spominjete već doživjela svoje englesko izdanje, a u ožujku će izaći i njemačko, berlinsko izdanje. Najmanje su tri razloga zašto sam se ozbiljnije počela baviti teorijskim i historijskim nasljedem Rose Luxemburg. Prvi je taj da kao marksistkinja i feministkinja s velikim epistemičkim optimizmom istražujem i studiram radove zanemarenih autorica marksističkoga i filozofskoga kanona. Drugi je taj da me hegelijanska filozofija Rose Luxemburg uvijek iznova pogađa i dodatno motivira da filozofiju istovremeno razumijevam spekulativno i politički, da ne kažem dijalektički. Treći jest taj da život, politiku i djelo Rose Luxemburg doživljavam gotovo herojskim, toliko iskrenim i humanistički predanim da od nje uvijek i iznova mogu mnogo toga naučiti. Danas nam je Rosa Luxemburg važna radi njenih teza o humanizmu, idejama o demokraciji, dijalektici prostornosti, pedagogiji, antifašizmu i antimilitarizmu, njenih ekonomskih, političkih i društvenih analiza koje obuhvaćaju rasprave o anticolonijalizmu, antirasizmu, feminizmu i političkoj ekonomiji zaduživanja. Napose vrijednim smatram njezinu knjigu *Akumulacija kapitala: prilog ekonomskom objašnjenju imperijalizma*, koju je napisala uoči Prvog svjetskog rata, nakon petnaestak godina pripreme. Ovo djelo čitam kao jedno od najrelevantnijih i najoriginalnijih klasičnih djela marksističke političke ekonomije i socijalne filozofije.

VIGATO: U jednom intervjuu rekli ste: „Učionice su uvijek polje borbe”. Na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu mnogi Vas se studenti boje, ali i smatraju kako su od Vas mnogo naučili. Na kojim principima temeljite svoju nastavničku aktivnost?

ČAKARDIĆ: Tom citiranom rečenicom htjela sam poručiti kako su i učionice prostor politike, deliberacije, polemike, a ne tek jednosmjernog prijenosa informacija. U nekoj skromnoj maniri, nastavni proces je i za mene učenje, jer i ja osluškujući bilješke i komentare studenata korigiram neke svoje stavove, ali i

dolazim do sadržaja koji sam i sama prilikom čitanja moguće ispustila iz vida. Pedagogija filozofije puna je političkih potencijala i trudim se na tome čim više raditi i razvijati kritički duh kod studentica i studenata. Mislim da su filozofske učionice koje ne potiču političkost i argumentirane rasprave na velikom gubitku i na određeni način reduciraju filozofiju na monolitnost i transhistorijske interpretativne navike u nastavnom procesu. Tih se pedagoških „idola” i navika treba rješavati. Za rad u nastavi najvažnije mi je postići onaj ozbiljno pedagoški radni moment u kojem studentice/i razumiju da su na ultimativnom dobitku tek ukoliko čitaju izvorne tekstove, te da je prije iznošenja vlastitih dojmova o nekome djelu, stavova, a nerijetko i predrasuda prije svega važno čitati, studirati i razumjeti tekst, njegove teze i teme. To bi značilo da se razgovor ne vodi iz osobno-doživljajne spontane perspektive ili neke usputne kreativne asocijacije, već da se temelji na tekstu, njegovoj kirurškoj analizi i razumijevanju premisa na kojima neki rad nastaje. Vjerujem da to može biti razlog zašto me se ponekad može shvatiti strožom. To, ali sam i svjesna da moje detaljno inzistiranje na Hegelu može ponekad prouzročiti paralelne nesklade i muke u studentskim životima, da se malo našalim.

VIGATO: Neki studenti, ali i profesori filozofije, promiču stav da „žene nisu za filozofiju”, isključujući ih iz vlastitog filozofskog diskursa i obeshrabrujući u napredovanju. Koji je po Vama razlog te pojave?

ČAKARDIĆ: Uh, ovo mi je baš tjeskobna tema. Nju najčešće uokvirujem egzistencijalističkom fenomenologijom Simone de Beauvoir i njenim tezama iznesenima u klasiku *Drugi spol* (*Le Deuxième Sexe*), ali i dvama tekstovima naše najvažnije filozofkinje, marksistkinje i hegelijanke, Blaženke Despot, naslovljenima „Što žene imenuju muškim mišljenjem” i „Povijest i priroda žene”. Obje su u različito vrijeme i na različitim mjestima – Beauvoir u poslijeratnoj Francuskoj početkom 50-ih i Despot u socijalističkoj Jugoslaviji krajem 80-ih – na vrlo sustavan način govorile o položaju žena i filozofkinja. Baš nas i ne tješi činjenica da su njihove analize, prigovori i iskustva posve bliski današnjima. Napose u onom dijelu kada progovaraju o tome da se žene doživljava kao „nježniji” rod, manje intelektualno opremljenim i da su zbog vlastite emotivne „prirode” nesklone razumu i strogoj analitici i tehnici, pa samim time i nisu opremljene za uzvišene sfere filozofskog mišljenja. Nije neka novina da je povijest filozofije nerijetko obilježena nepovjerenjem prema intelektualnom statusu žena, čak i mizoginim stavovima. Nije li nevjerojatno da je samo prije stotinjak godina jednoj Virginiji Woolf bilo zabranjeno ulaziti u prostor knjižnice bez muške pratnje? Ili da dan-danas u udžbenicima iz povijesti filozofije jedva nailazimo na primjere filozofkinja? Ukoliko se bavimo tom temom u okviru filozofije roda, važno je odvagnuti koji su konzervativni stavovi filozofa o ženama tek historijske omaške, a koji su stavovi transcendentni.

I sama sam nerijetko izložena nekolegijalnim i seksističkim ponašanjima kolega, starijih i mladih, na Odsjeku, koja su često i nesvjesna. Uz to, doista je broj žena u filozofiji mali, uostalom, tako je i na našem Odsjeku. Razlozi se kreću od toga da se žene dovoljno ne ohrabruje za bavljenje filozofskim znanostima, da teže i sporije napreduju nego muškarci, često i stoga jer su nerijetko i majke, preko klasičnih seksističkih problema tzv. „muških filozofskih kružoka” koji rijetko uključuju svoje kolegice. Međutim, valja višestruko naglasiti, ženski subjekt nije neka ispeglana sveobuhvatna i univerzalna kategorija. To znači da je npr. posve moguće da danas u Hrvatskoj istovremeno imamo filozofkinje koje afirmiraju opasne desničarske političke stavove i stranke, ali i one na lijevom političkom spektru. Drugim riječima, pitanje roda ponekad premašuje površnu identitarnu razinu rasprave i svakako zahvaća političku i klasnu dimenziju problema.

VIGATO: Usred smo pandemije koja je dovela do brojnih promjena, a među one pozitivne možemo svrstati povećanje znanstvene produktivnosti. Međutim, istraživanja pokazuju slabiji porast u slučaju znanstvenica, nego u slučaju znanstvenika. Neki uzrok tomu vide u paralelnom porastu količine neplaćenog kućanskog rada, o kojemu je primjerice pisala Silvia Federici, budući da su obitelji zbog izolacije prisiljene puno vremena provoditi kod kuće. Što mislite o tome? Smatrate li da bi ova pandemija mogla dodatno istaknuti neke društvene nejednakosti?

ČAKARDIĆ: Apsolutno! Sva recentnija istraživanja pokazuju da rad od kuće u kontekstu obiteljskih obaveza potpuno slama znanstvenice (da ne spominjem i brojna druga zanimanja). Pokazalo se da znanstvenice rade vrlo isprekidano i u pauzama, uslijed skrbi o partneru, djeci i starijima/nemoćnima. A znamo da svaki ozbiljniji intelektualni rad zahtijeva višesatnu koncentraciju i odmor. Često se odluka o tome tko će uskočiti u pripomoć školarcima sa zadaćama, tko će kuhati i čistiti stanove temelji na ideji da će se znanstveni rad „već nekako nadoknaditi” jer uglavnom nema stabilnog, kratkoročnog i fiksnog roka za isporuku *outputa* i rezultata. To se posebno vidi u nastavničkim strukama jer se misli kako je riječ o poslu koji se obavlja samo tih nekoliko sati *online*. Međutim, svatko tko je ikad pokušao nešto ispredavati, zna koliko to pripreme zahtijeva. Ukoliko ste žena u nastavno-znanstvenom radnom odnosu, u ovakvim pandemijskim uvjetima najveću štetu trpi znanost jer se njome ne stignete baviti, a nastavu ipak treba isporučiti odmah. Mislim da je pandemija u cijelosti razotkrila rodni problem znanosti, kao i dvostruku radnu opterećenost znanstvenica – bilo znanstvenim radom koji je u ovim uvjetima izrazito opterećen prividom „normalne situacije” i kućansko-obiteljskim radom koji je strašno narastao otkad najviše vremena provodimo u svojim domovima.

VIGATO: Ove godine trebala bi izaći Vaša knjiga *Pobunjeni um. Eseji iz radikalne socijalne filozofije*. Možete li nam je ukratko predstaviti?

ČAKARDIĆ: To je knjiga koja okuplja devet eseja o filozofima i filozofkinjama koji su na ovaj ili onaj način iskoračili iz svoje teorijske smještenosti u politički prostor i ponudili neku vrstu „filozofije pobune”. Pisala sam eseje o Hegelovoj kritici političke ekonomije, Marxovoj epistemološkoj revoluciji, dijalektičkom empirizmu i historijskom materijalizmu Friedricha Engelsa, o Rosi Luxemburg, Clari Zetkin i njenim analizama fašizma, o Thomasu Hobbesu kao radikalnu s talentom za paradoks, o Johnu Lockeu kao prosvjetitelju kolonijalizma, o egzistencijalističkom feminizmu Simone de Beauvoir i Michelu Foucaultu i njegovom ničeanskom antihumanizmu te njegovim studijima o neoliberalizmu. Moja „radikalna” socijalna filozofija polazi od premise da su filozofi uvijek uronjeni u društveno-političku zbilju svoga vremena. Na određeni način, oni nikada ne stoje izvan događaja. Bilo da su u razgovoru s filozofijama nekog drugog vremena, bilo da svoju filozofsku refleksiju grade na temelju apstraktnih principa ili uzdignutog filozofskog gledišta, oni svoje teorijske odgovore grade u bliskom doticaju sa svakodnevnim društvenim situacijama. Knjiga bi za nekoliko mjeseci trebala biti dostupna javnosti kod izdavačke kuće Jesenski i Turk. Premda se sve malo usporilo s publiciranjem radi neizvjesne pandemijske realnosti, strašno sam ushićena radi ove knjige, i iz dana u dan postajem sve svjesnija da je ovo vrlo vjerojatno tek prvi tom teme posvećene određenim filozofima, filozofkinjama i filozofiji u njenom izvorno pobunjenom duhu.

„Kada me netko upita što vidim kao ključni problem modernog čovjeka u društveno-političkom smislu, dakle, u posljednjih petstotinjak godina, gotovo sve moje analize, istraživanja, odgovori, popratne teorijske tjeskobe i nevolje bez okolišanja vode k jednom smjeru – kapitalistički način proizvodnje.”

ANKICA ČAKARDIĆ